

Cirkusové pověry

Pavel Vaculík

Cirkus Folk Beliefs

This article is focused on circus arts. It is result of long time research between these people, their customs and traditional rituals. Culture of circus is full of different usual rules, which they transmit from generation to generation. In the circus world they tell a lot of stories about behavior in circus. Author started collecting these stories from a lot of interviews many years ago. It is first article of this type in Czechia and Slovakia.

Keywords

circus, beliefs, artists, clowns, oral history, interviews

Další z mých studií věnovaných cirkusovému umění je tentokrát výsledkem dlouhodobého výzkumu a spojení obrovského koníčka a zájmu s mou profesí. Po sérii různých cirkusových námětů jsem se, coby etnolog a folklorista, zaměřil na pověry mezi těmito svěbytnými lidmi, jejich zvyky a tradiční rituály, čemuž (ostatně jako i dalším tématům mých článků o cirkusovém poslání a živobytí) se u nás dosud ještě nikdo nevěnoval.

Cirkusová kultura je přitom plná nejrůznějších zažitých pravidel a pověr, které si cirkusáci nesou již po staletí — jiné více, jiné méně, další se už bohužel téměř vytratily. Pověřivost tohoto osobitého a tradičního společenství tak dodnes rozlišuje množství určujících obyčejů a omezení, které můžeme rozdělit do skupin zákazová, výstražná, doporučující aj.

Mezi světskými se po generace proto traduje a stále dodržuje, že smůlu a nezdar vystoupení např. přináší (poprvé jsem slyšel od paní Vallové): když si první vstupenku u kasy na nové štaci koupí stará bába; pták, který vletí do manéže; paví peří, jež nesmělo být ani součástí kostýmu; smůlu představovaly i boty na stole, rozevřený deštník, zapomenutá hůl a i nošení zbraní během představení třeba v gitru (klec); dbalo se, aby se kostým nepřehodil přes postel (též vstupenky, pokladna), což znamenalo neúspěch čísla a půl roku by „spal kšeft“ a ten by se „zašil“, též kdyby se během představení šil např. roztržený kostým, opona aj.; někde v pátek necvičili; během cirkusového průvodu se nikdo nesměl ohlížet zpět. Vyložené neštěstí nosilo pojídání arašídů, rozsypaná sůl nebo spaní pod celtou uvnitř cirkusu. Perly znamenají slzy a tedy též neštěstí. Artisti si nikdy nesedali z pisty směrem ven a tedy zády ke kruhu; manéž se nesměla čistit směrem k oponě, jinak by si kůň zlomil nohu. Věřili, že stane-li se jedna nehoda, bude vždy následovat ještě druhá i třetí. Staří klauni byli přesvědčeni o tom, že zlý osud přináší modrá barva a klaunů se nemělo dokonce dotýkat (dnes většinou zahajují představení podáváním ruky). Pískání píšťalky v zákulisí (dnes se jím povětšinou začínají představení a vrací publikum zpět do manéže po přestávkách), pískáním uvnitř si koledovali, že budou obecenstvem vypískáni. Rovněž

věřili, že mnoho zelené barvy nepřináší úspěch (teď např. cirkus Rodolfo jezdil a dnes také cirkus Pacific jezdí se zeleným a modrým tentem). Kufr se musel vždy zavřít; nenosil se hřebínek; do manéže se vstupovalo vždy výhradně pravou nohou. Když artistovi jdoucímu na představení přes cestu přeběhla kočka, neudělal krok, dokud mu přes cestu nepřeběhla jiná. První mast (stožár) nové sezóny stavěly cirkusácké děti. Když zemřel cirkusák, všichni od cirkusu cítili povinnost přinést mu na hrob věnec, aby je brzy nečekal stejný osud.

„Svět cirkusu“ byl sešněrován mnoha dalšími pověrami, které mi mnozí potvrdili nebo jsem je našel v literatuře. Pan H. Stosch-Sarrasani třeba ve své knize z roku 1942 píše, že cirkusy dříve vozily prasátka pro štěstí a obchodní ředitelé si na ně byli před uzavřením kontraktů sáhnout; štěstí a úspěch přinášelo, když se u předprodeje lístků objevil kominík, který si u pokladny třikrát řádně odplivnul, nebo mrzák (hrbáč), jehož se cirkusáci snažili pohladit po hrbu. Za šťastné zvíře je považován slon, kdy sloní hlava s chobotem nahoru je většinou zobrazována na plakátech a sloní chlupy z ocasu se nosily pro štěstí v kapsách. V konírnách pro štěstí byli kozli; na novém place pro zdar přispívali dříve kostelu; velmi důležitou roli v životě cirkusových umělců i zvířat podnes hraje křest čerstvě narozených mláďat a svou úlohu měl i principálský cylinder nebo osobní talismany a amulety artistů před vystoupením.

Signálem a výstrahou pro lidi od cirkusu bývala např. domluvená skladba, kterou spustila muzika vždy, když se cokoli špatného dělo a každý hned věděl, že je něco v nepořádku. Bylo pravidlem, přišel-li na hru už neaktivní bývalý artista, že dostal část z výdělku. Komunita na tyto tradiční zásady stále dbá, i když jsem na několika příkladech také ukázal, že i pod cirkusovými šapitó se na mnohé z nich zapomíná či se zcela vytratily. Přesto je cirkusový svět jedním z mála prostředí, kde takové pořádky stále důsledně přetrvávají, neboť byly časem prověřeny.

Na závěr jsem si ponechal další krásnou (a ne moc rozšířenou, a tedy málo známou) pověru, která se traduje a převyprávěli mi ji v artistické rodině cirkusového rodu Dvořáků (cirkusy Stefany, Vltava, Harlekýn, Star aj.), kdy babička vždy ráno před prvním vystoupením na novém place chodila s mákem kolem cirkusu a rozhazovala ho se slovy: „Peněz jako máku, peněz jako máku...“ Pro velké množství takových pověr jsem jistě neuvedl všechny.

LITERATURA

Bass, E. 1942. <i>Lidé z maringotek</i> . Praha: Fr. Borovský.	Kludský, K., Cibula, V. 1966. <i>Život v manéži</i> . Praha: Orbis.
Daniel, N., Jando, D. 2010. <i>The circus 1870s–1950s</i> . Kolín nad Rýnem: Taschen GmbH.	Novotný, A. 1944. <i>Staropražští komedianti a jiné atrakce 1800–1850</i> . Praha: Atlas.
Hančl, T. 1995. <i>Ejhle, cirkusy a varieté</i> . Brno: Rovnost.	Rémy, T. 1968. <i>Klauniády</i> . Praha: Orbis.
Hasse, K. 1991. <i>Cirkusácké živobytí</i> . Praha: Áka.	Stosch-Sarrasani, H. 1942. <i>Cirkus Sarrasani jede světem</i> . Praha: Novina.
Janura, F., Pešan, M. 1953. <i>Za cirkusem</i> . Praha: Orbis.	Trubka, V. 1944. <i>Mezi šelmami</i> . Praha: Orbis.

Pavel Vaculík (1972) je etnolog a folklorista. Dlouhodobě působí jako koordinátor pro národnostní menšiny a integraci cizinců na Krajském úřadě Karlovarského kraje. K jeho badatelským zájmům se řadí témata počátků cirkusů a lidové zábavy, české aristokracie, havířského folkloru a regionální historie. Publikuje v tisku různě zaměřené články a je autorem řady publikací. Prováděl rovněž výzkum v Jižní Americe.

